

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-9\(38\)-99-112](https://doi.org/10.32405/2218-7650-9(38)-99-112)  
УДК 371.1.091.12:005.963

**Овадюк Олена Олександрівна**,  
старший викладач кафедри педагогіки,  
психології та корекційної освіти  
Рівненського обласного інституту  
післядипломної педагогічної освіти.  
Рівне, Україна.  
[olenaov@ukr.net](mailto:olenaov@ukr.net)

## **НАУКОВІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

**Анотація.** У статті зазначено, що сучасний етап реформування освіти передбачає суттєві зміни в організації освітнього простору в системі загальної середньої освіти, спрямовані на розвиток особистості, громадянина, фахівця; у контексті завдань, передбачених нормативними документами, одним із ключових є розвиток критичного мислення усіх учасників освітнього процесу; підкреслено, що ефективним даний процес стане за умови першочергової зміни філософії мислення керівника закладу освіти як лідера, що веде за собою, мотивує педагогічний колектив, здобувачів освіти та батьків до зростання.

У межах детального аналізу наукової психолого-педагогічної літератури вітчизняних та зарубіжних учених конкретизовано сутність критичного мислення як інтелектуальної навички особистості XXI ст., спрямованої на виявлення проблеми, пошук шляхів її вирішення, формулювання гіпотез, здійснення їх об'єктивної оцінки, прийняття рішень та усвідомлення власної відповідальності; обґрунтовано, що критичне мислення виявляється у здатності людини не піддаватися впливу чужих думок, об'єктивно оцінювати та відстоювати свою позицію, ретельно обмірковувати власні рішення, зважувати всі аргументи; уточнено основні компоненти критичного мислення: майстерність, відповідальність, самостійність, самокоригування, гнучкість.

У статті представлено компаративний аналіз терміну «критичне мислення» крізь призму багатогранності; уточнено і визначено змістове наповнення поняття «критичне мислення керівника закладу загальної середньої освіти», а саме: у формулюванні визначення розставлено акцент, що це активний процес

інтелектуальної діяльності керівника, який передбачає змістовний аналіз управлінської проблеми, перевірку її фактичності та логічної послідовності, розгляд контексту, пошук альтернатив, їх об'єктивна оцінка, прийняття виваженого рішення з максимальним усвідомленням наслідків і відповідальності.

**Ключові слова:** мислення; критичне мислення; критичне мислення керівника ЗЗСО; освітній процес; управлінська діяльність.

## 1. ВСТУП / INTRODUCTION

**Постановка проблеми.** Розвиток критичного мислення керівника закладу загальної середньої освіти є одним із пріоритетних завдань у впровадженні реформи освіти, адже це навичка, яка дає можливість ухвалювати обмірковані рішення на основі балансування між власною переконаністю та альтернативними аргументами працівників.

Критично мислячий керівник у першу чергу є лідером, який веде за собою, підтримує і мотивує.

У подальшому дослідженні наукових основ розвитку критичного мислення керівника закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) в системі післядипломної педагогічної освіти України доцільно конкретизувати сутність понять «критичне мислення» та «критичне мислення керівника ЗЗСО».

Термін «критичне мислення» активно використовується у філософській та психолого-педагогічній термінології з другої половини ХХ століття, проте науковці не дійшли спільної дефініції, яка б повністю відображала його зміст.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Критичне мислення є фундаментальною основою для розвитку філософських теорій Дж. Дьюї, К. Ясперса, М. Хайдеггера, Х.-Г. Гадамера, Е. Фромма та ін. У працях вказаних дослідників йдеться про те, що критичність – це ключовий елемент інтелектуальної діяльності особистості, необхідний у формуванні нових життєвих пріоритетів [7]. Дж. Дьюї, як першозасновник поняття критичного мислення, наголошував, що даний тип мислення є рефлексивним і вважав його домінуючим аспектом стану сумніву та пошуку вирішення проблеми. Філософ трактував сутність рефлексивного мислення в організації непов'язаних між собою фактів та знань, які досліджує людина упродовж життя [3].

## 2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

**Мета** статті полягає у здійсненні компаративного аналізу сутності понять «критичне мислення» та «критичне мислення керівника закладу загальної середньої освіти» у багатогранному контексті.

Відповідно до мети у статті зазначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати наукову психолого-педагогічну літературу з обраної проблеми.
2. Уточнити та конкретизувати змістове наповнення понять «критичне мислення», «критичне мислення керівника закладу загальної середньої освіти».
3. Узагальнити наукові основи розвитку критичного мислення керівника ЗЗСО в системі післядипломної педагогічної освіти України.

### **3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS**

Теоретичні основи дослідження феномена критичного мислення здійснювалось багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями крізь призму різних напрямів, наприклад: теоретико-методологічні основи розвитку критичного мислення описували Є. Архіпова, А. Байрамов, І. Баранова, І. Бех, Н. Бібік, В. Білоусова, А. Бойко, Т. Воропай, Н. Вукіна, Н. Дементієвська, Д. Джумалієва, Б. Зейгарник, В. Ільїн, С. Король, В. Краєвський, Г. Липкіна, М. Махмутов, Є. Полат, О. Пошетун, Л. Рибак, В. Савельєв, С. Сисоєва, В. Сінельнікова, І. Сущенко, М. Скаткін, С. Терно, О. Тягло; критичне мислення у контексті пізнавальних процесів людини розглядали Дж. Андерсон, В. Біблер, Б. Блум, Дж. Брунер, Д. Вількєєв, Дж. Гілфорд, З. Калмикова, Д. Клустер, А. Кроуфорд, М. Ліпман, І. Лернер, Д. Макінстер, О. Матюшкін, М. Махмутов, С. Метьюз, С. Міллер, Д. Надлер, Д. Рійз, В. Саул, Р. Солсо, Р. Стернберг, О. Тихомиров, П. Фрейре, Д. Халперн, Ш. Хібіно, Д. Шавер та ін.; ключові ознаки критично мислячої особистості відображені у працях таких науковців, як В. Болотов, М. Вейнстайн, Т. Воропай, М. Кларін, А. Конверський, Н. Кравченко, М. Ліпман, К. Мередит, Т. Олійник, Р. Пауль, Є. Полат, Дж. Стіл, Ч. Темпл, М. Чошанов, Д. Халперн та ін.

### **4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS**

Методологічною основою дослідження є взаємозв'язок наукових підходів до вивчення проблеми розвитку критичного мислення керівника закладу загальної середньої освіти, зокрема гуманістичного, андрагогічного, системного та компетентнісного.

З метою розв'язання поставлених завдань, а саме, уточнення і конкретизації змістового наповнення понять «критичне мислення» та «критичне мислення керівника закладу ЗЗСО» у статті використовувалися системний, порівняльний, структурно-функціональний методи; метод компаративного аналізу стану досліджуваної проблеми у працях вітчизняних та зарубіжних науковців застосовувався з огляду проблеми

формування критичного мислення керівника закладу загальної середньої освіти; у межах дослідження здійснювалось вивчення, систематизація та узагальнення нормативно-правових документів системи освіти.

## 5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Результатом даного дослідження є узагальнені наукові основи розвитку критичного мислення керівника закладу загальної середньої освіти в системі післядипломної педагогічної освіти України.

У енциклопедичних виданнях України немає терміну «критичне мислення». Великий тлумачний словник сучасної української мови містить окремо поняття «критичний» та «мислення», де слово «критичний» трактується таким чином: «1. Стосовно до критики – який містить критику – ґрунтується на науковій перевірці правдивості, правильності чого-небудь. 2. Той, що стосується розгляду і оцінку кого-небудь чи чого-небудь із метою виявлення та усунення вад, хиб. 3. Здатний виявляти та оцінювати позитивне й негативне у кому-небудь чи чому-небудь; вимогливий». А термін «мислення» пояснюється як «міркування, зіставлення явищ об'єктивної дійсності з відповідними висновками» [1].

Теоретичний аналіз філософської, наукової психолого-педагогічної літератури дає підстави розглянути поняття «критичне мислення» крізь призму багатогранності. Тому варто окреслити змістові координати даного терміну з метою формулювання сутності поняття «критичне мислення керівника ЗЗСО».

У вузькому розумінні критичне мислення трактують як коректну оцінку тверджень. Канадський професор Ральф Х. Джонсон визначає критичне мислення як «особливий вид розумової діяльності, що дозволяє людині винести раціональне судження щодо запропонованої їй точки зору або моделі поведінки» [2, с. 8]. Близькою до означеного формулювання є думка Роберта Енніса, який характеризує критичне мислення як «розумне рефлексивне мислення, спрямоване на прийняття обміркованого рішення чому довіряти і як діяти» [11].

У більш змістовному розумінні, критичне мислення – це інтелектуально упорядкований процес об'єктивного аналізу, оцінки інформації (набутої спостереженням, досвідом, роздумами або комунікацією), концептуалізації, застосування і синтезування [14].

На наш погляд, вагомою у контексті трактування сутності поняття «критичне мислення», є позиція американського професора, засновника Інституту критичного мислення Метью Ліпмана, який розглядає критичність як майстерний, відповідальний тип мислення, що сприяє об'єктивному самостійному судженню, базується на критеріях,

самокоригується та є гнучким у контексті [12]. Тобто результатом критичного мислення, на думку професора, є судження. Учений підкреслював, що чітким прикладом суджень є знання і досвід, реалізований на практиці. Звертаємо увагу на конкретизацію кожного компоненту у даному формулюванні:

- *майстерність мислення* – це володіння ефективною методологією опрацювання інформації;
- *відповідальність мислення* – усвідомлення необхідності в обґрунтуванні позиції керуватись не лише власною думкою, а й переконливими аргументами, прикладами із реального життя, за потреби, цитуванням чинних стандартів;
- *формулювання самотійних суджень* є вмінням, спрямованим на творчу мисленнєву діяльність, визначення альтернатив на основі врахування особистісних або колективних пріоритетів; оскільки продукування судження є певним вмінням, то критичне мислення є вмінням і майстерним мисленням [12];
- *критерії* – правила або принципи, що використовуються для формулювання суджень; це положення (докази), на які опирається критично мисляча людина, оцінюючи ідеї в процесі їх аналізу;
- *самокоригування* передбачає використання критичного мислення у контексті звернення до власних суджень з метою їх самотійної корекції;
- *гнучкість у контексті* – врахування особливостей ситуації, у якій відбувається процес обговорення, із можливістю зміни загальних критеріїв у кожному конкретному випадку [5].

Ми дотримуємось позиції, що вищезазначені аспекти є властивими компетентному керівнику ЗЗСО, проте недостатньо розкривають сутність досліджуваного нами поняття «критичне мислення керівника ЗЗСО», що зумовлює подальший пошук.

Погоджуємось з думкою Дайани Халперн, що критичне мислення – це процес інтелектуальної діяльності, який базується на аналізі, порівнянні, оцінці інформації і спрямований на розв'язання проблемних завдань. Ці важливі вміння є фундаментом у розпізнаванні пропаганди в сучасному інформаційному просторі, а значить допоможуть не стати її жертвою, відрізнити переконливі аргументи від прийомів маніпулювання, визначити надійність того чи іншого джерела інформації та обдумувати кожне завдання або прийняте рішення [10]. Критичне мислення є «спрямованим мисленням», адже зорієнтоване на одержання бажаного результату.

Цікавим є тлумачення Ричарда Пола, у якому йдеться про те, що критичне мислення – це мислення про мислення, тобто процес, коли людина мислить для вдосконалення свого мислення. Тобто кінцева мета

критичного мислення є конструктивною – це самовдосконалення мислення, а, отже, і осмисленої поведінки. Фахівець запропонував диференціювати критичне мислення на слабе і сильне, визначаючи критичне мислення в слабкому сенсі як мислення висококваліфікованої, але з егоїстичною мотивацією особистості, націленої на власні блага і байдужої до етичних наслідків своїх дій. Критичне мислення в сильному сенсі – мислення особистості, що проникає в логіку проблем з метою їх об'єктивного вивчення та урахування інтересів інших людей [13], [9, с. 61]. У даному контексті варто підкреслити, що сучасний керівник ЗЗСО має володіти сильним критичним мисленням.

У визначенні сутності критичного мислення керівника ЗЗСО, особливо цінною є думка Девіда Кластера [4], [2], який характеризує критичне мислення наступним чином:

*Критичне мислення є самотійним.* Тобто у процесі обговорення конкретної проблеми кожен має право індивідуально висловити свою позицію, обґрунтувати її незалежно від думки інших учасників дискусії. Наприклад, критично мислячий керівник ЗЗСО завжди намагатиметься розглянути ситуацію з різних сторін, не боячись почути думку, що не співпадає з його баченням, адже самотійна позиція кожного педагога є цеглиною у досягненні спільного результату. Самостійність є однією з найважливіших властивостей критичного мислення.

*Інформація є фундаментальною платформою для критичного мислення.* Знання створюють основу, з якої розпочинається процес критичного мислення. Дану властивість можна порівняти із киплячим чайником. Для того, щоб чайник закипів, окрім світла або газу, потрібна ще й вода. Тобто вода у даному порівнянні є уособленням знань, а процес кипіння прирівнюється до процесу функціонування критичного мислення.

*Запитання є ключовим інструментом для розвитку критичного мислення.* У сучасному житті люди бояться ставити запитання, при чому дорослі бояться більше, ніж діти. Адже існує стереотип: раз запитую – значить не знаю, а дорослому соромно не знати. Тому часто люди обирають мовчазну позицію, щоб не сказати «щось не те». Критичне мислення вщент руйнує даний стереотип. Коли людина запитує – це означає, що вона думає. І, як зазначає О. Пометун, можна відкрити новий для себе світ, якщо навчитися ставити правильні запитання [20]. Тому, на нашу думку, ознакою демократичного керівника є відсутність страху перед запитанням колег.

*Критичне мислення ґрунтується на переконливій аргументації.* Критично мисляча людина є інтелектуально незалежною, тобто здатна самотійно вирішити проблеми і обґрунтувати це об'єктивними доказами.

Вона також усвідомлює, що існують й інші рішення тієї ж проблеми, проте може довести, що вибраний нею варіант є найбільш логічним і оптимальним. Кожен аргумент складається з основних елементів. Головним змістом аргументації є *твердження* (теза, основна ідея або положення), яке підтримується певною *метою*, підкріплюється кількома *доказами* (статистичні дані, витяги документів, особистий досвід) і має *підставу* (точка відліку, яка є спільною для керівника та колективу, і дає обґрунтування всієї аргументації. Наприклад, керівник стверджує, що на базі закладу потрібно організувати проведення обласного семінару для директорів ЗЗСО (твердження) з метою обміну досвідом, що сприятиме фаховому зростанню колективу та створенню позитивного іміджу закладу (мета). Даний захід визначено планом роботи Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (доказ) у зв'язку з тим, що наш заклад має статус експериментального (підстава).

*Критичне мислення – соціальне мислення.* Тобто від уміння керівника ухвалювати рішення залежить результат функціонування закладу освіти, рівень підтримки педагогічного колективу та формування світогляду учнів, які є майбутнім нашої держави.

У сучасній науковій літературі щодо окреслення проблеми критичного мислення існують різні бачення (табл.).

Таблиця

**Порівняльна характеристика змісту поняття «критичне мислення»**

№ з/п	Автор	Зміст поняття
1	2	3
1	Р. Енніс [11]	Критичне мислення є розумним рефлексивним мисленням, спрямованим на прийняття обміркованого рішення щодо суб'єкта або об'єкта довіри та вибору дії
2	М. Скривен, Р. Пол [14]	Критичне мислення – це інтелектуально упорядкований процес об'єктивного аналізу, оцінки інформації (набутої спостереженням, досвідом, роздумами або комунікацією) концептуалізації, застосування, синтезування
3	М. Ліпман [12]	Це майстерний, відповідальний тип мислення, що сприяє об'єктивному самостійному судженню, ґрунтується на критеріях, самокоригується та є чутливим до контексту
4	Д. Халперн [10]	Тип мисленнєвої діяльності, що піддає сумніву інформацію, спрямований на розв'язання проблемних завдань на основі їх аналізу, порівняння та оцінювання
5	Р. Пол [13]	Це мислення про мислення, тобто процес, коли людина мислить для вдосконалення свого мислення

Продовження таблиці

1	2	3
6	Д. Клустер [4]	Мислення, що базується на самостійності, змістовних знаннях, відкритих запитаннях, переконливій аргументації і є соціально спрямованим
7	С. Терно [8]	Критичне мислення – це наукове мислення, що передбачає ухвалення ретельно обміркованих та зважених рішень; це здатність ставити нові запитання, відпрацьовувати різноманітні аргументи, ухвалювати незалежні та продумані рішення, мета яких полягає у встановленні об'єктивної істини

У результаті аналізу вищезазначених визначень відомих науковців, сучасної зарубіжної та вітчизняної теорії й практики, пропонуємо власне трактування досліджуваного поняття. Отже, на нашу думку, *критичне мислення* – мислення вищого рівня, спрямоване на виявлення проблеми, аналіз різних позицій та власного досвіду щодо пошуку способів її вирішення, формулювання гіпотез, здійснення їхньої об'єктивної оцінки, прийняття оптимального рішення та усвідомлення відповідальності за ці рішення.

Оскільки предметом нашого дослідження є, передусім, аналіз поняття «*критичне мислення керівника ЗЗСО*», то ми його розглядаємо як *активний самостійний інтелектуальний процес, спрямований на змістовий аналіз управлінської проблеми, перевірку її фактичності та логічної послідовності, розгляд контексту, пошук альтернатив, їхнє об'єктивне оцінювання, прийняття виваженого рішення з максимальним усвідомленням наслідків і відповідальності*. Головне призначення керівника – бути успішним менеджером. Сучасний менеджмент передбачає оптимізацію конкретних завдань управління, раціонально і оптимально, що вимагає при цьому використовувати матеріальні матеріально – технічні, кадрові, фінансово-матеріальні ресурси. Окрім цього, актуальною проблемою сучасного керівника ЗЗСО є забезпечення умов для професійного зростання працівників закладу з огляду на те, що це одна із складових особистісного і професійного успіху. Результат управлінської діяльності – це результати дій керуючої системи щодо переведення діяльності освітньої системи, педагогічного колективу, освітнього процесу, фінансово-господарської діяльності, санітарно-гігієнічних і безпечних умов праці на новий, вищий, рівень, що забезпечує керуюча система. Тому основними складовими результатів управлінської діяльності сучасного керівника ЗЗСО є: освітній процес; педагогічний колектив; забезпечення умов для здійснення освітньої діяльності; фінансово-господарська діяльність; система управління закладом освіти.

Для досягнення стратегічної мети керівник-менеджер у професійній діяльності використовує сучасні управлінські технології. Важливо підкреслити, що сучасні моделі управлінської діяльності керівника ЗЗСО ґрунтуються на технологіях адаптивного управління, демократичного управління, особистісно-зорієнтованого управління, програмне управління, управління інноваційними процесами, управління якістю освіти тощо. При цьому важливу роль відіграє критичне мислення керівника ЗЗСО, що характеризується контрольованістю, обґрунтованістю і цілеспрямованістю.

## **6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH**

Отже, аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців у рамках досліджуваної проблеми дає підстави сформулювати власне бачення сутності наступних понять: *критичне мислення* – мислення вищого рівня, спрямоване на виявлення проблеми, аналіз різних позицій та власного досвіду щодо пошуку способів її вирішення, формулювання гіпотез, здійснення їх об'єктивної оцінки, прийняття оптимального рішення та усвідомлення відповідальності за ці рішення; *критичне мислення керівника ЗЗСО* – активний самостійний інтелектуальний процес, спрямований на змістовний аналіз управлінської проблеми, перевірку її фактичності та логічної послідовності, розгляд контексту, пошук альтернатив, їх об'єктивне оцінювання, прийняття виваженого рішення з максимальним усвідомленням наслідків і відповідальності. Критичне мислення керівника ЗЗСО відрізняється контрольованістю, обґрунтованістю і цілеспрямованістю.

Критично мислячий керівник здатний створювати максимально комфортне середовище для інтелектуального зростання педагогічного колективу і здобувачів освіти, формувати творчу атмосферу, що стимулює учасників освітнього процесу до особистісного, професійного розвитку, здатності аналізувати, синтезувати, творчо мислити і приймати конкретні рішення, що мотивують до саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації особистості.

**Перспективи подальших досліджень.** Здійснене науково-теоретичне дослідження має прогностичний характер. До подальших векторів наукового пошуку визначено дослідження технології розвитку критичного мислення керівника закладу загальної середньої освіти в системі післядипломної педагогічної освіти України, що передбачає розроблення спецкурсу для вищезазначеної категорії працівників освіти.

## 7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, Україна: ВТФ «Перун», 2005, 1728 с.
- [2] Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська, *Критичне мислення: як цього навчати*. Харків, Україна: Основа; Триада +, 2007, 112 с.
- [3] Дж. Дьюї, *Психологія і педагогіка мышлення*. Москва, Росія: Лабиринт, 1999, 186 с.
- [4] Д. Клустер, «Что такое критическое мышление?», *Критическое мышление и новые виды грамотности*. Москва, Росія: ЦГЛ, 2005, с. 5–13.
- [5] А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер, *Технології розвитку критичного мислення учнів*; О. І. Пометун, Ред. Київ, Україна: Плеяди, 2006, 220 с.
- [6] О. І. Пометун, І. М. Сущенко, *Основи критичного мислення*. Дніпро, Україна: ЛІРА, 2016, 156 с.
- [7] В. Л. Савельєв, В. В. Ільїн, «Критичне мислення як умова продуктивної освіти», *Європейські педагогічні студії*, Вип. 5/6, с. 126–135, 2015.
- [8] С. О. Терно, «Роль критичного мислення у громадянському вихованні на уроках історії», *Наукові праці історичного факультету Запорізького нац. ун-ту*, Вип. 35, с. 374–382, 2013.
- [9] О. Тягло, «Чи потрібне критичне мислення українській школі?», *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи*, на П'ятій між нар. наук.-метод. конф. Київ, Україна: Центр Вільної Преси, Академія укр. преси, 2017, с. 60–64.
- [10] Д. Халперн, *Психологія критического мышления*. Санкт-Петербург, Росія: Питер, 2000, 512 с.
- [11] R. H. Ennis, «Critical Thinking Assessment», *Hampton Press*, 2003.
- [12] M. Lipman, *Thinking in education*. New York, USA: Cambridge University Press, 1984.
- [13] R. Paul, «Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly», *Changing World. Santa Rosa. Ca: Foundation for Critical Thinking*, 1993.
- [14] M. Scriven, R. Paul, «Defining Critical Thinking. Summer», *National Council for Excellence in Critical Thinking*, 1987.

## THE SCIENTIFIC BASES DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING FOR HEAD OF THE INSTITUTION OF GENERAL SECONDARY EDUCATION IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION IN UKRAINE

**Olena Ovadiuk,**

senior lecturer of department of pedagogy,  
psychology and correctional education in  
Rivne Regional Institute of Post-Graduate  
Pedagogical Education  
[olenaov@ukr.net](mailto:olenaov@ukr.net)

**Abstract.** The article notes the current stage of education reform implies significant changes in the organization of educational space in the general secondary education system, aimed at the development of personality, citizen, specialist; the development of critical thinking of all participants of the educational process is one of the key in the context in the tasks stipulated by regulatory documents; the stressed, that effective this process will be provided priority change the philosophy thinking of establishment's manager as a leader, who drives the pedagogical team, educators and parents to growth.

In the context of a detailed analysis of the scientific psychological and pedagogical literature of domestic and foreign scientists, the essence of critical thinking as an intellectual skill of the person in the 21st century is aimed at problem searching, looking for the ways of solution, forming hypothesis, objective evaluations and making up their own decisions and acknowledging their responsibility for them. It's proved that critical thinking is in a person's ability not to be influenced by others' thoughts, to objectively assess and stand by their decisions, to weigh all arguments. The main components of critical thinking are specified as skill, responsibility, autonomy, self-adjustment and flexibility.

The article presents a comparative analysis of the term «critical thinking» through the prism of diversity. The content of the concept of «critical thinking of a Head of the Institution of General Secondary Education» is specified and defined, in particular: the wording of the definition emphasizes that it is an active process of intellectual activity of the Head, which involves a meaningful analysis of a management problem, verification of its actuality and logical consistency, consideration of the context, search for alternatives, their objective assessment and making reasonable decision with maximum awareness of consequences and responsibility.

**Key words:** thinking; critical thinking; critical thinking of the establishment's manager GSE; educational process; management activity.

**НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ  
РУКОВОДИТЕЛЯ ЗАВЕДЕНИЯ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ  
В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО  
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ**

**Овадюк Елена Александровна,**  
старший преподаватель кафедры педагогики,  
психологии и коррекционного образования  
Ровенского областного института  
последипломного педагогического образования.  
Ровно, Украина.  
[olenaov@ukr.net](mailto:olenaov@ukr.net)

**Аннотация.** В статье указано, что современный этап реформирования образования предусматривает существенные изменения в организации образовательного пространства в системе общего среднего образования, направленные на развитие личности, гражданина, специалиста; в контексте задач, предусмотренных нормативными документами, одним из ключевых является развитие критического мышления всех участников образовательного процесса; подчеркнута, что эффективным данный процесс станет при условии первоочередного изменения философии мышления руководителя учебного учреждения как лидера, который ведет за собой, мотивирует педагогический коллектив, учеников и родителей к росту.

В рамках детального анализа научной психолого-педагогической литературы отечественных и зарубежных ученых конкретизированы сущность критического мышления как интеллектуального навыка личности XX в., направленного на выявление проблемы, поиск путей ее решения, формулировка гипотез, осуществление их объективной оценки, принятия решений и осознание собственной ответственности; обосновано, что критическое мышление проявляется в способности человека не поддаваться влиянию чужих мнений, объективно оценивать и отстаивать свою позицию, тщательно проверять свои решения, взвешивать все аргументы; уточнены основные компоненты критического мышления: мастерство, ответственность, самостоятельность, самосовершенствования, гибкость.

В статье представлены компаративный анализ термина «критическое мышление» в контексте многогранности; определено содержательное наполнение понятия «критическое мышление руководителя

учреждения общего среднего образования», а именно: в формулировке определения расставлены акценты, что это активный процесс интеллектуальной деятельности руководителя, который предусматривает содержательный анализ управленческой проблемы, проверку ее фактичности и логической последовательности, рассмотрение контекста, поиск альтернатив, их объективная оценка, принятие взвешенного решения с максимальным осознанием последствий и ответственности.

**Ключевые слова:** мышление; критическое мышление; критическое мышление руководителя УОСО; образовательный процесс; управленческая деятельность.

#### REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin, Ukraina: VTF «Perun», 2005, 1728 s.
- [2] N. V. Vukina, N. P. Dementiievska, Krytychne myslennia: yak tsoho navchaty. Kharkiv, Ukraina: Osnova; Tryada +, 2007, 112 s.
- [3] Dzh. D'yui, Psihologiya i pedagogika myshleniya. Moskva, Rossiya: Labirint, 1999, 186 s.
- [4] D. Kluster, «CHto takoe kriticheskoe myshlenie?», Kriticheskoe myshlenie i novye vidy gramotnosti. Moskva, Rossiya: CGL, 2005, s. 5–13.
- [5] A. Krouford, V. Saul, S. Metiuz, D. Makinster, Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv; O. I. Pometun, Red. Kyiv, Ukraina: Pleiady, 2006, 220 s.
- [6] O. I. Pometun, I. M. Sushchenko, Osnovy krytychnoho myslennia. Dnipro, Ukraina: LIRA, 2016, 156 s.
- [7] V. L. Saveliev, V. V. Ilin, «Krytychne myslennia yak umova produktyvnoi osvity», Yevropeiski pedahohichni studii, Vyp. 5/6, s. 126–135, 2015.
- [8] S. O. Terno, «Rol krytychnoho myslennia u hromadianskomu vykhovanni na urokakh istorii», Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho nats. un-tu, Vyp. 35, s. 374–382, 2013.
- [9] O. Tiahlo, «Chy potribne krytychne myslennia ukrainskii shkoli?», Praktychna mediahramotnist: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainski perspektyvy, na Piatii mizh nar. nauk.-metod. konf. Kyiv, Ukraina: Tsentr Vilnoi Presy, Akademiia ukr. presy, 2017, s. 60–64.
- [10] D. Halpern, Psihologiya kriticheskogo myshleniya. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2000, 512 s.
- [11] R. H. Ennis, «Critical Thinking Assessment», Hampton Press, 2003.

- [12] M. Lipman, Thinking in education. New York, USA: Cambridge University Press, 1984.
- [13] R. Paul, «Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly», Changing World. Santa Rosa. Ca: Foundation for Critical Thinking, 1993.
- [14] M. Scriven, R. Paul, «Defining Critical Thinking. Summer», National Council for Excellence in Critical Thinking, 1987.